

zenlenmiş bir hadis kitabı olduğu anlaşılan ve günümüze ulaşmış olmadığı bilinmeyen bu eserin Kettânî'nin ona nisbet ettiği *el-Muşannef*'le aynı eser olması ihtimal dahilindedir (*er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 40).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 282; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 23; İcîlî, *eş-Şikât*, s. 131; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, s. 503; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 140-142; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 283; Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 249-257; İbnü'l-Kayserânî, *el-Cem' beyne ricâlî's-Sahîhayn*, Beyrut 1405, I, 103; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, X, 254-258; İbnü'l-Kıfî, *İnbâhü'r-ruvât*, I, 364-365; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 257-269; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, VII, 444; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 590-595; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 161-170*, s. 144-152; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, I, 258; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, III, 11, 16; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 548-549; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 40.



TAYYAR ALTIKULAÇ

HAMMÂD b. ZEYD

(حماد بن زيد)

Ebû İsmâîl Hammâd b. Zeyd
b. Dirhem el-Ezrak el-Ezdî
(ö. 179/795)

Hadis hâfızı ve kıraat âlimi.

Kaynakların çoğuna göre 98 (717) yılında dünyaya geldi. 99 (718) veya 97'de (716) doğduğuna dair rivayetler de vardır. Dedesi Dirhem Sicistanlı esirlerden olup babası Zeyd de Ebû Cerîr Hâzim b. Hâzim'in kölesiydi. Hâzim ölünce oğulları onu âzat ettiler. Ezdî nisbesini, mevlâsı olduğu ailenin Ezdoğulları'na mensubiyeti sebebiyle aldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Cehdamî nisbesiyle de zikredilmesi, Basra'da bulunana ve Cehdamîler'e nisbetle anılan bir mahallede oturması veya Cehdamîler'in Ezdoğulları'nın bir kolunu teşkil etmesiyle açıklanabilir. "Ezrak" lakabını ise görmeyen gözlerine beyaz rengin hâkimiyeti dolayısıyla almış olmalıdır.

Sâbit el-Bünânî, Eyyûb es-Sahtiyânî, Enes b. Sîrîn, Amr b. Dînâr gibi tâbiî neslinin ileri gelenlerinden hadis tahsil eden Hammâd b. Zeyd bunlardan Eyyûb'un ders halkasına yirmi yıl devam etti. Kıraat-i seb'a imamlarından olan Âsım b. Behdele, Ebû Ma'bed İbn Kesîr ve Ebû Amr b. Alâ'dan bazı kıraat vecihlerini rivayet etti. Kendisinden de hocalarından İbrâhîm b. Ebû Able, Süfyân es-Sevrî ve Şu'be b. Haccâc ile Süfyân b. Uyeyne, Abdullah b. Mübarek, Vekî' b. Cerrâh, Ab-

durrahman b. Mehdî, Ali b. Medînî hadis, Şeybe b. Amr b. Meymûn el-Missîsî kıraat rivayet ettiler. Hammâd'ın rivayetleri *Kütüb-i Sitt'e*'de yer almıştır.

Hammâd b. Zeyd'in gözlerini ne zaman kaybettiği bilinmemektedir. Yahyâ b. Maîn, Eyyûb es-Sahtiyânî'den sadece Hammâd'ın hadis yazdığını söylemiş, İbn Hacer el-Askalânî de bu bilgiye dayanarak onun doğuştan kör olmadığı ve hayatının belli bir döneminden sonra gözlerini kaybettiği neticesini çıkarmıştır. Zehebî bunun hayatının sonlarına doğru meydana geldiğini belirtirse de İbn Hibbân, âmâ olması sebebiyle bütün hadisleri ezberden okuyarak rivayet ettiğini söylediğine göre körlüğün ona daha erken yaşlarda ârız olduğu anlaşılmaktadır.

İbn Sa'd ve Ebû'l-Hasan el-İcîlî, ezberinde 4000 kadar hadis bulunduğunu ve rivayetlerinde tedlîs* yapmadığını belirttikleri Hammâd b. Zeyd'i sika olarak değerlendirmiş, Abdurrahman b. Mehdî, sünneti ve fıkıhı ondan daha iyi bilen bir kimseyi görmediğini söylemiştir. Yahyâ b. Maîn de Eyyûb es-Sahtiyânî'den gelen en sağlam rivayetlerin Hammâd'ın rivayetleri olduğunu kaydetmiştir. Süfyân es-Sevrî'nin, kendisine Şu'be b. Haccâc'ın vefat haberi ulaşınca onun yerini ancak Hammâd b. Zeyd'in doldurabileceğini söylemesi de Hammâd'ın ilmi şahsiyetinin belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Hammâd'ın Basra'daki ilmi itibarı Süfyân es-Sevrî'nin Kûfe'de, Mâlik b. Enes'in Hicaz'da, Evzâî'nin Şam'daki itibarına denk tutulmuş ve bunlar o devrin meşhur dört imamı olarak birlikte zikredilmiştir.

Osmânîyye'den sayılan Hammâd b. Zeyd, Hz. Ali'nin Hz. Osman'dan daha faziletli olduğunu iddia etmeyi doğru bulmadığını söylemiş, hatta bunun Hz. Osman'a biat eden ashabı ihanetle suçlamak anlamına gelebileceğini ileri sürmüştür. Diğer taraftan Hammâd'ın Ebû Hanîfe hakkında olumsuz bir tavır ortaya koyduğu, onun sünneti yıkmak için hadisleri birbiriyle karşılaştırmaya kalktığını söylediği rivayet edilmiştir.

Bazı âlimler, "Hammâdeyn" olarak anılan Hammâd b. Zeyd b. Dirhem'le Hammâd b. Seleme b. Dînâr'ı mukayese etmişler, genelde Hammâd b. Zeyd'in hadiste daha sağlam ve güçlü, Hammâd b. Seleme'nin ise daha dindar bir kişi olduğunu belirtmişlerdir. Aralarındaki farkı dirhemle dinar arasındaki farka benze-

ten görüş de aynı anlayışla yorumlanmış. Öte yandan iki Hammâd, pek çok hocadan müştereken rivayette bulunduğu gibi her ikisine de talebe olmuş muhad-disler vardır. Bundan dolayı, bazı râvilerin kendilerinden hadis rivayet ederken baba adlarını zikretmemeleri seneddeki Hammâd'ın kimliğinin belirlenmesini zorlaştırmıştır. Bu durumda senedde yer alan Hammâd -başka bir karine de yoksa- genellikle Hammâd b. Seleme olarak takdir edilmiş ve hadisin Müslim'in şartına uygun olduğuna dikkat çekilmiştir. Çünkü Müslim her iki Hammâd'ın rivayetlerine *eş-Şahîh*'inde yer vermiştir.

Hammâd b. Zeyd 19 Ramazan 179'da (6 Aralık 795) vefat etti; cenaze namazı Basra Valisi İshak b. Süleyman b. Ali el-Hâşimî tarafından kılındı. Bu tarih 17 Ramazan 177 (26 Aralık 793) olarak da zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 286-287; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 25; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 502-503; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, I, 176-183; III, 137-139; İbn Hibbân, *eş-Şikât*, VI, 217-219; Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 257-267; Sem'ânî, *el-Ensâb*, I, 121; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 239-252; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, VII, 456-466; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, I, 228-229; Safedî, *Nektü'l-himyan* (nşr. Ahmed Zekî Bek), Kahire 1329/1911, s. 147-148; İbn Receb el-Hanbelî, *Şerhu 'İleli'l-Tirmizî* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1390/1978, I, 189-192; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, I, 258; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, III, 9-11; Ch. Pellat, "İbn Dirham", *E² Suppl.* (İng.), s. 384.



TAYYAR ALTIKULAÇ

HAMMÂDÎ

(الحمادى)

Muhammed b. Mâlik b. Ebî'l-Fezâil
el-Hammâdî el-Yemânî
(ö. 470/1077 [?])

Bâtîlik hakkında yazdığı eserle tanınan Yemenli Sünnî âlim
(bk. KEŞFÜ ESRÂRÎ'L-BÂTİNİYYE).

HAMMÂDÎLER

(بنو حماد)

1015-1152 yılları arasında Merkezî Mağrib'de hüküm süren bir Berberî hânedanı.

Adını kurucusu Hammâd b. Bulukkin b. Zîrî'den alır. Fâtımîler'in 362 (972) yılında geri çekilmesinden sonra Mağrib'in idaresi, yine bu devletin himayesinde ol-

mak üzere Berberî asıllı Sanhâce kabilesine mensup Zîrî sülâlesinin eline geçti. Zîrîler'i tehdit eden ilk tehlike, Endülü's Ermevîleri'ne tâbi bulunan eski hasımları Zenâteliler'in başlattığı isyan oldu. Zîrîler isyanı bastırmak için harekete geçtiler; ancak bu ilk zamanlarda umulan neticeyi sağladıysa da kısa bir süre sonra olayların aksi yönde gelişmesi sonucu Zîrî topraklarının parçalanarak bir bölümünde akrabaları olan Hammâdîler'in bağımsızlıklarını ilân etmesine yol açtı. Zenâteliler'e karşı verilen mücadelede üst üste kazandığı başarılarla kendini gösteren Hammâd b. Bulukkîn b. Zîrî, Sultan Bâdis b. Muiz tarafından Zâb ve Mesîle'yi içine alan bölgenin valiliğine getirildi; ayrıca müstahkem bir idare merkezi kurma isteği de kabul edildi. Bunun üzerine Hammâd, Mesîle'nin kuzeydoğusunda Kal'atü Benî Hammâd denilen bir kaleşehir kurdu ve ardından da bir bahaneyle asıl niyetini açığa vurarak bağımsızlığını ilân etti.

Hammâdîler'in tarihini, biri merkezin Kal'atü Benî Hammâd olduğu 1015-1067, diğeri Bicâye'ye nakledildiği 1067-1152 yılları arası olmak üzere iki dönemde incelemek mümkündür. Bunların ilki güç ve azamet dönemidir. Bu yıllarda devletin sınırları batıda Tenes ve Şelef vadisine, doğuda Evrâs dağları aşarak Tebis-se'ye, güneyde ise Vargla'nın ötelere ulaştı. Dönemin en önemli hükümdarı olan Hammâd el-Berberî (1015-1028), Zîrîler'den Sultan Muiz b. Bâdis ile bir antlaşma imzaladı ve onun tarafından bütün Merkezî Mağrib'in hükümdarı olarak tanındı. Hammâd Şîiler'le mücadele ederek Mâlikîliği hâkim kıldı. Bunun üzerine Mağrib'deki nüfuzlarının tehlikeye düştüğünü gören Fâtımîler bölgede yeniden hâkimiyet kurmak için Hilâlî Arapları'nı Mağrib'e göç ettirdiler. Hammâd da Fâtımîler'le ilişkilerine son verip Abbâsîler'e itaat arzetti. Yerine geçen oğlu Kâid b. Hammâd (1028-1054) babasının Muiz b. Bâdis ile yaptığı antlaşmayı bozdu; ancak iki yıl süren bir mücadeleden sonra taraflar arasında tekrar antlaşma sağlandı. Muhsin b. Kâid dokuz aylık bir hükümdarlıktan sonra öldürüldü. Yerine geçen Bulukkîn b. Muhammed b. Hammâd (1055-1062), Biskre reislerini kendine itaat ettirdiği gibi Fas'taki Zenâte kabilesi üzerine yürüyüp Fas şehrini de ele geçirdi (454/1062). Hammâdîler, Zenâte kabilesiyle yaptıkları mücadele sırasında Mağ-

rib'e yeni yerleşmiş bir Arap kabilesi olan Benî Hilâl'in Esbec ve Adî kolundan büyük destek gördüler. Fakat giderek onların kuklaları haline geldiler.

Beşinci hükümdar Nâsır b. Alennâs (1062-1089), Cezayir'in 175 km. doğusundaki eski Saldae Limanı'nın güneyine Bicâye şehrini kurdu. Önceleri kurucusuna nisbetle Nâsırıye denilen şehir, stratejik ve ekonomik sebepler dikkate alınarak dağlık bölgenin verimli ve sulak eteğinde Sanhâce kabilesinin topraklarına yakın bir yerde kurulmuştu. Nâsır 461 (1068-69) yılında hükümet merkezini buraya taşıdı; daha sonra batıya seferler düzenleyip Zenâte kabilesinin ileri gelenleriyle ittifaklar yaptı. Bu dönemin en güçlü hükümdarı olan Nâsır'ın halefi Mansûr (1089-1105), Hammâdîler'den ilk sikke darp ettiren ve halkı yerleşik hayata yöneltten hükümdardır. Mansûr bazı isyanları bastırdı ve Murâbtîlar'la mücadele etti. Oğlu ve halefi Bâdis'ten sonra gelen Aziz'in dönemi (1105-1121) huzur ve barış içinde geçti. Yahyâ'nın zamanında (1121-1152) Tевzer Kalesi alındı ve Mehdiye'ye karşı kara ve deniz harekâtı başlatıldıysa da başarı sağlanamadı (529/1135). Yahyâ, Fâtımî Halifesi Hâfız-Billâh ile temeli dostluğa dayanan bir anlaşma yapmaya çalıştı, ancak sonunda Abbâsîler adına hutbe okuttu. Söz konusu dönemin sonlarında devlet birtakım iç ve dış gelişmeler sebebiyle zaafa ve siyasî istikrarsızlığa sürüklendi. İdarecilerin beceriksizliği, hânedan mensupları arasında meydana gelen bölünme ve bu bölünmenin öteki idarecilere de sirayet etmesi yüzünden merkezî idare gücünü kaybetti. Bu arada Zenâte, Kûtâme ve Sanhâce gibi Berberî kabileleri arasında kökü çok eskilere dayanan ve Fâtımîler'ce körüklenen mücadeleler şiddetini iyice arttırdı. Bu yıllarda Muvahhidler yeni bir siyasî-dinî hareket olarak hızla yayılmaktaydılar. Diğer taraftan Normanlar da Sicilya'dan yaptıkları saldırılarla ciddi bir

dış tehlike arz ediyorlardı. Muvahhidler'in kurucusu Abdülmü'min el-Kûmî Hammâdîler'in hâkimiyetindeki birçok yeri ele geçirdi. Yahyâ önce Bûne'ye, sonra da Konstantine'ye kaçtı. Bunun üzerine Abdülmü'min, oğlu Abdullah'ın kumandasındaki askerlerini Konstantine'ye sevketti. Yapılan savaşta Hammâdîler yenildi ve Yahyâ Bicâye'ye götürüldü. Abdülmü'min Yahyâ'ya iyi davrandı ve kendisine Merakeş'te bir ikametgâh verdi (548/1153). Böylece Hammâdî hânedanı ortadan kalkmış oldu.

Hammâdîler, siyasî hayatları çok uzun sürmemekle birlikte kültür ve medeniyet alanında önemli sayılabilecek gelişmelerin meydana gelmesine katkıda bulundular. Bu hânedan devrinde camiler, medreseler, saraylar, hanlar ve hamamlarla donatılan Kal'atü Benî Hammâd ve Bicâye şehirleri bunun en önemli göstergeleridir. Özellikle Şîiliğin hâkimiyetine son verildikten sonra bu iki şehir birer ilim ve kültür merkezi haline geldi. Dinî sahadada hoşgörü hâkim oldu. Kal'a'da hem dinî ilimler hem de tıp ve felsefede önemli âlimler yetişti. Bicâyeli tarihçi Gubrînî, 'Unvânü'd-dirâye fe-men 'urife min 'ulemâ' fi'l-ğarnî's-sâbî' el-hicrî bi-Bicâye (nşr. B. Cheneb, Algiers 1910) adlı eserinde Bicâye'de yetişen 104 âlimin hal tercümesini vermektedir. Hammâdîler döneminde yetişen ilim adamlarından bazıları şunlardır: Ebû'r-Remâme (Ebû Abdullah Muhammed b. Ali), Muhammed b. Hammâd es-Sanhâcî, Abdullah el-İşbîlî, meşhur mutasavvıf Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve sûfî Ebû Medyen Şuayb, Ebû Ali el-Mesîlî, İbn Ebû's-Salt, İbn Hammâd es-Sanhâcî, Ebû Mûsâ Ömer el-Mişdâfî, Abdullah b. Yûnus el-Vehrânî, İbnü'n-Nebbâş el-Bicâyî. Bicâye ilim ve kültürün Avrupa'ya geçişinde bir köprü vazifesi görmüştür. Bicâye Medresesi matematik ilmine büyük katkı sağlamış, meselâ ünlü İtalyan bilgini Leonardo Pisano (Fibonacci) burada Sîdî Ömer'in yanında yetişmiştir.

Bicâye ve Kal'atü Benî Hammâd civarındaki arazilerin tarıma elverişli olması sebebiyle Hammâdîler'in iktisadî hayatında çiftçilik ve hayvancılık büyük bir yer işgal eder. Ayrıca gemi inşa ve tamiri, dokumacılık, ağaç ve deri işlemeciliği, tuğla yapımı gibi iş kollarına da önem verilmiştir. Bu arada iktisadî hayattaki gelişmeler başka alanlara da aksetmiş, özellikle İtalya, Fransa ve İspanya ile olan ticarî faaliyetler hızlanmıştır.

Hammâdî Emirleri

Hammâd	405 (1015)
Kâid	419 (1028)
Muhsin	446 (1054)
Bulukkîn	447 (1055)
Nâsır	454 (1062)
Mansûr	481 (1089)
Bâdis	498 (1105)
Aziz	498 (1105)
Yahyâ	515-547 (1121-1152)

BİBLİYOGRAFYA :

Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, I, 202-203; II, 390; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 276 vd., 326; VIII, 29, 68, 101-102; İbn İzâri, *el-Beyânü'l-muğrib*, I, 26-264, 275, 310, 315-316; İbn Haldûn, *el-İber*, VI, 171-178; A. Huici-Miranda, *Historia politica del imperio almohade*, Tetuân 1956-57; H. R. Idris, *La Berbérie orientale sous les zirides*, Paris 1962; a.mlf., "Hammâdids", *El²* (İng.), III, 137-139; L. Golvin, *Recherches archéologiques à la Qal'a des Banû Hammâd*, Paris 1965; Muhammed Vüled Dâdâh, *Mefhûmü'l-mülk fi'l-Mağrib*, Beyrut 1977, s. 91-95; Abdurrahman el-Cilâli, *Târîhu'l-Cezâ'iri'l-Şâm*, Beyrut 1400/1980, I, 275-302; Abdülazîz Sâlim, *Târîhu'l-Mağrib fi'l-Şarî'l-İslâmî*, İskenderiye 1982, s. 597-599; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethul-lah), II, 271; Jamil M. Abun-nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, Cambridge 1987, s. 68-71; Abdülhalîm Üveys, *Devletü Benî Hammâd: şafha râî'a mine'l-târîhi'l-Cezâ'iri*, Kahire 1411/1991; Yahyâ Bû Azîz, "Melâmih 'an kal'ati Benî Hammâd ve'd-devleti'l-Hammâdiyye ve Bîcâye", *eş-Şekâfe*, VI, Cezâyir 1976-77, s. 15-21; G. Yver, "Bîcâye", *IA*, II, 597-599; G. Marçais, "Bîdjâya", *El²* (İng.), I, 1204-1206; Michael Brett, "Zirids", *Dictionary of the Middle Ages*, New York 1989, XII, 744-745; İbrâhim Harekât, "Bîcâye", *DIA*, VI, 128.



MEHMET ÖZDEMİR

HAMMAM

(bk. HAMAM).

HAMMER-PURGSTALL,
Joseph Freiherr von
(1774-1856)Osmanlı tarihine dair
eserleriyle tanınan
Avusturyalı şarkiyatçı.

Graz'da vilâyet idaresinde görevli önemli bir memurun oğlu olarak dünyaya geldi. Hammer'in soyadı ailesinin Prens Eugen'in yanındaki hizmetiyle ilgilidir. Von Purgstall soyadı ise bu ailenin kendisini evlât edinmesi sebebiyle sonradan alınmıştır. Hayatı için başlıca kaynak, mektuplaşmalarını da ihtiva eden kendi kaleminden çıkan hâtıralarıdır (*Erinnerungen aus meinem Leben 1774-1852*, Wien-Leipzig 1940; bunun için A. Popek bir düzeltme ve ek yayımlamıştır, Wien 1942). 1789'da Viyana'da Orientalische Akademie'ye giren Hammer, burada tercüman (dil oğlu) olarak yetiştirilmek üzere on yıl tahsil gördü. 1799'da İstanbul'a diplomatik görevle tercüman olarak gönderildi. 1802'de Baron Stürmer'in maiyetinde sefâret sekreteri oldu. Bu uzun ikamet Hammer'e Osmanlı Devleti'ni ve Mısır'ı

tanıma (1800 yılı başları), yaşayan dille temas ve birçok eser toplama imkânı verdi. Bugün Österreichische Nationalbibliothek'te çok zengin bir koleksiyonun varlığı bu dönemin ürünüdür. Bu koleksiyonda sadece Türkçe, Farsça, Arapça eserler değil aynı zamanda eski Mısır papirüsleri ve eski Şark yazılı kaynakları da toplanmıştır. Hammer Mısır'da binbir gece masallarının metinlerini gördü ve bunlardan daha sonra Almanca'ya çeviriler yaptı. Mısır'a, Fransa'nın bu ülkeyi boşalttığı Arış Antlaşması (24 Ocak 1800) üzerine diplomatik bir gözlem göreviyle gitmiş, bu seyahati âdeti bir ilmi tesbit ve eser toplama gezisi haline çevirmiştir.

İstanbul'daki ikameti, 7 Mayıs 1806'da Boğdan'da Yaş şehrine Avusturya konsoloslu olarak tayiniyle son buldu; bir daha İstanbul'a ve Şark ülkelerine dönmedi. Bir yıl içinde diplomatik mesleği sona erdi ve bundan sonra tercümanlık göreviyle kaldığı Viyana'da nâdiren resmî gezilerle Avrupa merkezlerine çıktı. Bu uzun Viyana ikameti verimli çalışma ile geçen bir dönem oldu ve baştercümanlığa kadar yükseldi. İstanbul ve Boğazlar üzerine kaleme aldığı iki ciltlik rehberi (*Constantinopolis und der Bosporus*, Pesth 1822) önemli olmakla birlikte bazı hataları da vardır. Hâfız divanını Almanca'ya tercüme ederek uyandırdığı yankıyı Bâkî divanını kısmen çevirip bastırıldığında (1825) sağladığı söylenemez. Viyana'ya döndükten sonra Doğu'ya bir daha gitmemekle birlikte şarkiyatçılarla temasını sürdürdü. Aslında bu muhitleri etkileyecek Doğu dünyası hakkında önemli bir bilgi ve görgü birikimine sahipti. Viyana'da dış işleri danışmanı olduğu sırada 1807'de Arşidüşes Maria Louise refakatinde Paris'e gitti. Burada önemli araştırmalar yaptı, Fransa'nın tanınmış şarkiyatçı zümresiyle yakın temas kurdu. XIX. yüzyılın başlarında Fransa'da Şark

tetkikleri diğer yerlere göre daha parlak durumda idi ve "şarkiyat" terimi gerçek anlamını burada bulmuştu. Hammer Paris'te arşiv ve kütüphaneleri kullandığı gibi onu beğenen ve kendisini de çok etkileyecek olan devrin ünlü Fransız şarkiyatçısı Silvestre de Sacy ile tanıştı. 1814'te saray tercümanı olarak "Hofrat" rütbesi aldı. 1817'de İstanbul'daki elçiliğe tayinini istediye de Metternich bu talebi geri çevirdi. Metternich, çok takdir ettiği Hammer'in diplomatikattan ziyade araştırma ile meşgul olmasını istiyordu. Onun bu isabetli teşhisi sonraları Friedrich Engels'in dahi takdir ettiği bir tarihçinin ortaya çıkmasına sebep oldu. Hammer 1835'te Purgstall ailesine vâris oldu ve "Freiherr" unvanını aldı. Uzun gayretleri sonunda 1847'de Bilimler Akademisi'nde Şark Şubesi'nin kurulmasını sağladı ve başkan oldu. Burada neşriyat ve tebliğleriyle etkin faaliyette bulundu. XIX. yüzyılın bütün ünlü tarihçileri gibi o da çok sayıda ciltler halinde telif ve tercüme eserler ortaya koydu. Bu uzun araştırmaları ile sadece Osmanlı Devleti'nin ve Doğu'nun tarihçiliğinde yeni bir dönem başlatmakla kalmadı; İran, Türk ve Arap edebiyatlarından yaptığı çevirilerle Goethe başta olmak üzere Alman edebiyatını da etkiledi ve yeni bir ilham kaynağının doğmasına sebep oldu. Hareketli ilmi hayatını, Metternich'le bazan uzlaşma, bazan da çatışmalarını, devrin atmosferini 1850'lerde çekildiği Heinfeld Şatosu'nda kaleme aldığı hâtıralarında anlatmaktadır. 23 Kasım 1856'da Viyana'da öldü. O yıl Osmanlı Devleti Paris Kongresi'yle yeni bir döneme giriyordu. Ancak Hammer, 1774-1856 arasındaki Osmanlı Devleti'nin hareketli tarihi üzerine hemen hiçbir şey söylememiştir.

İlmi Faaliyetleri ve Eserleri. Hammer'in, eskimiş olmakla beraber halen aşılamaayan en önemli eseri, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'na kadar gelen, Almanca olarak kaleme aldığı *Geschichte des Osmanischen Reiches* adındaki tarihidir (GOR, I-X, Pesth 1827-1835). Fransızca tercümesi Hellert-Dochez tarafından gerçekleştirilen eserin (*Histoire de l'empire ottoman*, I-XVIII, Paris 1835-1844) önemli bir kısmı, bu tercümeden Mehmed Atâ Bey tarafından bazı notlar ilâvesiyle Türkçe'ye çevrilmiştir (*Devlet-i Osmâniyye Târîhi*, I-X, İstanbul 1329-1337, XI. cilt, 1947'de hazırlanmıştır). Hammer'in eseri, bir Avrupalı'nın Şark vekâyi'nâmeleri

Joseph
Freiherr
von Hammer-
Purgstall